

fanlari ilmiy tadqiqot instituti

UZLUKSIZ TA'LIM

ILMIY-USLUBIY JURNAL

2021
maxsus son

Risb ay
Bosh muharrir

Jurnal 2001 yildan nashr qilina boshlangan.
O'z MAAdan 2007 yil 3-yanvarda № 0101-tartib raqami bilan qayta po'yxatdan o'tgan.

Jurnalda e'lon qilingan maqolalardan iqtibos keltirilganda «Uzluksiz ta'lim» jurnalidan olinganligi ko'rsatilishi lozim.

Tahrir hay'ati:

Sherzod SHERMATOV
Uzoqboy BEGIMQULOV
Alisher UMAROV
Nargiza RAXMANQULOVA
Nodira EGAMBERDIYEVA
Xolboy IBRAGIMOV
Shavkat QURBONOV
Roxatoy SAFAROVA
Islom ZOKIROV
Dono G'ANIYEVA
Lobar QARAXANOVA

Tahririyat manzili:

100027, Toshkent sh.,
Furqat ko'chasi,
174-uy.

O'zPFITI

Tel.: (71)-245-92-34

(93)-503-52-07

e-mail: uzluksiztalim_jurnal@mail.ru
liya_2305@mail.ru

TA'LIM MAZMUNI UZLUKSIZLIGI

- 3 **I.C. Ergasheva, B.Z. Umarova**
Особенности развития экологической культуры студентов
- 7 **G.O. Akbarova, G.A. Hamilova**
Umumiy biologiya darslarida video materiallarni qo'llash metodikasi
- 12 **M.G. Boratova**
Talabalar mustaqil ta'limni tashkil etishda ta'lim tamoyillari va axborot texnologiyalaridan foydalanishning uzviyligi va uzluksizligi
- 16 **U.B. Baxodirova**
Talabalarni mikrobiologiya fanidan mustaqil o'quv faoliyatini tashkil etishda virtual ta'lim texnologiyalaridan foydalanish
- 19 **S.Z. Jumayev**
Uzviylashtirilgan ta'limda energiya almashinuviga oid masala va mashqlar orqali kreativ fikrlashni shakllantirish
- 24 **S.A. Ismoilov**
Ta'lim muassasalarida Smart texnologiyasi yordamida kimyo fanidan laboratoriya mashg'ulotlarini tashkil etish
- 28 **M.M. Isabayeva, M.S. Usmonova**
Biologiyani o'qitishda rivojlantiruvchi ta'lim texnologiyalardan foydalanish yo'llari
- 32 **D.Yu. Jo'raeva**
Bo'lajak biologiya o'qituvchilarida kasbiy kompetentlikni rivojlantirishning bosqichlari
- 36 **A.O. Hopsbekov**
Oliy ta'lim muassasalarida «Компьютер таъминоти» fanini o'qitish muammolari
- 40 **G.K. Dinichev**
Kimyoni o'qitishda metapredmetli loyihalash texnologiyasidan foydalanish metodikasini takomillashtirish
- 43 **M.H. Raupova**
Ijodiy o'z-o'zini ro'yobga chiqarishda kvaziprofessional kasbiy faoliyatning roli
- 48 **E.A. Pazakov**
Роль непрерывного обучения в повышении научной грамотности студентов
- 52 **G.V. Sharapova**
Umumkasbiy fanlarni o'rganishda kompetentlikni shakllantirishga integratsion yondashuv
- 56 **N.M. Usmanova**
Uzluksiz ta'lim tizimida genetika asoslariga oid mavzularni o'qitishda amaliy mashg'ulotlar mazmuni va tahlili
- 61 **H.L. Xayrullayeva**
Биология дarslarida kasbiy kompetentlikni shakllantirishda 3D технология элементларидан фойдаланиш ва унинг афзалликлари
- 65 **S.H. Xollikov**
«Differensial tenglamalar» bo'limini o'qitish samaradorligini oshirishda kompyuterning matematik amaliy paketlaridan foydalanish
- 68 **D.T. Yaxshiboyeva**
Audiotoriyadan tashqari ta'lim-tarbiya jarayonida talabalarning ijtimoiy kompetentligini rivojlantirish
- 72 **K.K. Kulmurodov, H. Q. Davronova**
«Магнийнинг даврий системадаги ўрни, хоссалари, олиниши ва ишлатилиши» мавзусини ўқитишда инновацион усуллардан фойдаланиш
- 76 **M. Usmonova**
Kimyoni o'qitishda multimedia vositasidan foydalanish usullari
- 80 **G.O. Akbarova, M.S. Tojiboyev, A.S. O'rinbayev**
Tadqiqotchilik loyihasi ilmiy va o'quv faoliyatini tashkil etishda istiqbolli shakli sifatida
- 86 **X.M. Rajabov, B.X. Boltayeva**
Bo'lajak kimyo o'qituvchilarining kasbiy kompetentligini rivojlantirish muammolari
- 91 **M.Sh. Norberdiyeva**
«Spirtlar» mavzusini o'qitishda «Bumerang» texnologiyasidan foydalanish
- 94 **X.S. Nurmetov, A.K. Ravimov, M.O. Tursunboyeva**
O'rta ta'lim uzluksizligi va uzviyligini takomillashtirishda klaster usulidan foydalanish
- 119 **S.T. Raxmatova**
Malaka oshirish tizimida biologiya o'qituvchilarining metodik kompetentsiyasini takomillashtirish – dolzarb pedagogik muammo sifatida
- 102 **S.M. Sarimsoqova**
Biologiyadan kompetentli-yo'naltirilgan topshiriqlarning tarkiniy tuzilishi
- 108 **D.M. Abdusalilova**
Madaniyat tushunchasining tarixiy rivojlanishiga xos qarashlar

IJODIY O'Z-O'ZINI RO'YOBGA CHIQARISHDA KVAZIPROFESSIONAL KASBIY FAOLIYATNING ROLI

M.H. RAUPOVA,
BuxDU o'qituvchisi

Maqola universitet bakalavrlarini kelajakdagi kasbiy faoliyatga tayyorlash, tadqiqot bilimlari va qobiliyatlarini o'zlashtirish, ta'lim jarayoni va kelajakdagi kasb uchun birgalikdagi ijodiy faoliyat tajribasi masalalariga bag'ishlangan.

Kalit so'zlar: *ilmiy - tadqiqot bilim va ko'nikmalari, birgalikdagi ijodiy faoliyat tajribasi, pedagogik amaliyotga tayyorgarlik, kvaziv kasbiy faoliyat, loyiha-tadqiqot faoliyati, ijodiy o'zlikni anglashni aktuallashtirish.*

Статья посвящена вопросам подготовки бакалавров вуза к будущей профессиональной деятельности, овладению исследовательскими знаниями и умениями, образовательному процессу и опыту совместной творческой деятельности по будущей профессии.

Ключевые слова: *исследовательские знания и умения, опыт совместной творческой деятельности, подготовка к педагогической практике, квазипрофессиональная деятельность, проектно - исследовательская деятельность, актуализация творческого самосознания.*

The article is devoted to the issues of preparing university bachelors for future professional activities, mastering research knowledge and skills, the educational process and the experience of joint creative activity in the future profession.

Key words: *research knowledge and skills, experience of joint creative activity, preparation for pedagogical practice, quasi - professional activity, design and research activity, actualization of creative self-awareness.*

Respublikamiz ta'lim sohasidagi zamonaviy o'zgarishlar bo'lajak o'qituvchilarning tayyorlash tizimini jahon standartlariga moslashtirish, bo'lajak o'qituvchilarni kvaziprofessional kasbiy-metodik tayyorgarligini orttirish va ta'lim jarayonini shu maqsadga moslashtirishni talab etadi.

Biologiya ta'lim yo'nalishi bakalavrlarining asosiy fanlar bo'yicha o'quv jarayonini nafaqat tadqiqot elementlari bilan ishlashning ijodiy shakllari va usullari bilan to'yinganligi, balki dasturning o'zgaruvchan qismi tufayli turli xil maxsus kurslarni joriy etish imkoniyati ham talabalarni kerakli ilmiy bilim va ko'nikmalar bilan qurollantiradi. Masalan, Biologiya kafedrasida "Loyihalash va tadqiqot faoliyati - talabalarni ijodiy o'zini o'zi anglashini amalga oshirish asoslari" maxsus kursini joriy yetish, loyihalash texnologiyalari yordamida talabalar tomonidan

tadqiqot faoliyati asoslarini o'zlashtirishga qaratilgan. Ushbu ilmiy bilim va ko'nikmalar, ijodiy faoliyatning ma'lum bir tajribasi talabalarga o'qish jarayonida muvaffaqiyat qozonishiga yordam beradi. Ammo, eng muhimi, olingan bilim va ko'nikmalar talabalar tomonidan o'z kasbiy faoliyatida keng qo'llaniladi va maktabdagi o'quv jarayonini qiziqarli, ijodiy va samarali tashkil etishga yordam beradi. Shuning uchun ham talabalar bu bilimlarni o'zlashtirish va uni universitetdagi ta'lim jarayonida samarali qo'llay olish bilan bir qatorda, kelgusi kasbiy faoliyatlarida qanday foydalanishni o'rganishlari muhim ahamiyatga ega. Buning uchun bo'lajak o'qituvchilar o'zlarini o'qituvchi rovida, jumladan, o'qituvchi-o'quvchilarning ilmiy-tadqiqot faoliyati tashkilotchisi sifatida sinab ko'rish imkoniga yega bo'lishlari lozim. Bakalavriat ta'lim dasturiga maktabda o'quv amaliyotini kiritish rejalashtirilgan. Pedagogik amaliyot talabalarni maktabda o'quv-kasbiy faoliyat jarayoniga kiritishni o'z ichiga oladi va bu faoliyat turi o'quvchilar bilan o'zaro munosabatlarni, bolalarning ta'lim-tarbiyasi va rivojlanishi uchun qulay psixologik-pedagogik shart-sharoitlar yaratish uchun zarur bo'lgan yetarli darajada bilim va ko'nikmalarni talab qiladi. Talabalarni o'quv amaliyotiga tayyorlashga juda mas'uliyatli yondashish zarur. O'quvchilar maktabda bolalar bilan bevosita ish boshlashdan oldin kasb-hunarga yaqin bo'lgan faoliyatda olingan tadqiqot bilim va ko'nikmalarini amaliyotga tadbiiq yeta olishlari lozim. «Loyihalash va tadqiqot faoliyati - talabalarni ijodiy o'zini o'zi anglashini amalga oshirish asoslari» maxsus kursi davomida olingan bilim va ko'nikmalar yuqoridagi holatlarni tartibga solishga ko'mak beradi. Bu olingan tadqiqot bilimlari va ko'nikmalarini samarali mustahkamlashga yordam beradi, talaba loyiha texnologiyasidan foydalangan holda o'quvchilar faoliyatini samarali va qiziqarli tashkil yetadigan o'qituvchi rovida o'zini his qiladi.

Faoliyatning bu turi kvazi-professional metod deb ataladi. Bu o'quvchilarning tanlagan kasbiy sohasiga bo'lgan qiziqishlarini oshirishga, ijodiy salohiyatini faollashtirishga, maktabda o'quv amaliyotini o'tashdan oldin o'quvchilarda tez-tez paydo bo'ladigan psixologik hayajon va qo'rquvni yengillashtirishga yordam beradi. Kvazi-professional faoliyat bu o'quv faoliyatidan kasbiy madaniyat olamiga o'tishning zaruriy bosqichi. Bu bosqichda mavzuni (o'quv vazifalari, modellari va vaziyatlar tizimidan foydalangan holda kasbiy faoliyatning bilimlari, ko'nikmalari va tajribasini o'zlashtirish), ijtimoiy (ta'lim jarayoni ishtirokchilarining qabul qilingan ijtimoiy me'yorlarga muvofiq o'zaro ta'siri) munosabatlar va psixologik (madaniyatning bir qismi sifatida kasbga yo'naltirish; uning me'yorlari, qoidalari,

qadriyatlarini o'zlashtirish orqali) kontekstlari, buning natijasida inson dunyosi - kelajakdagi professional qiyofasining qiymat-semantik tarkibiy qismlaridan iborat. Bu faoliyatning mohiyati shundaki, u real sharoitda amalga oshiriladi va yuqoridagi kontekstlarning birligini ta'minlaydi.

Kvazi-professional faoliyatning mohiyati shundaki, u real sharoitda ro'y beradi va yuqorida qayd etilgan kontekstlarning birligini ta'minlaydi [1]. Kvazi-professional faoliyat kontekstual o'rganish shakllaridan biri bo'lib, kasbiy faoliyatning ma'lum bir segmentini modellashtirishni, real pedagogik vaziyatlarni yaratishni o'z ichiga oladi. Kvazi-professional faoliyat bilan shug'ullanish orqali o'quvchilar pedagogik hamkorlikning turli kasbiy vazifalari va masalalarini hal qilishga o'rganadilar. Bu faoliyatni haqiqiy o'quv faoliyati bilan o'quv-kasbiy faoliyat o'rtasidagi o'tish bosqichi sifatida qarash mumkin. O'quvchilarning o'quv amaliyotiga tayyorgarlik darajasini oshiradi va notiqlikdan qo'rqish muammosini hal qiladi.

A. A. Verbiskiyning fikriga ko'ra, kvazi-professional faoliyat akademik ta'lim faoliyatidan ta'lim va kasbiy faoliyatga o'tishdir. O'quvchilar kasbiy faoliyatni bajarmaydilar, balki ularga taqlid qiladilar. "Talaba ta'lim ma'lumotlaridan foydalanish tajribasini faoliyat vositasi sifatida to'playdi, bu yesa ushbu ma'lumotdagi ob'ektiv qadriyatlarining shaxsiy ma'nolarga, ya'ni kelajakdagi mutaxassisning shaxsiy mulki sifatida bilimga aylanishini ta'minlaydigan kasbiy faoliyatning xususiyatlarini tobora ko'proq yegallashga imkon beradi" [4, s. 75].

Kvazi-professional faoliyat talabalarga kasbiy bilimlarni, kompetensiyalarni o'zlashtirish va yangilashga imkon beradi, ma'no shakllantiruvchi kasbiy motivlarni shakllantirishga, kasbiy muhim fazilatlarni, kasbiy fikrlashni rivojlantirishga, bilimlarni amalga oshirishda tajriba orttirishga hissa qo'shadi.

"Loyihalash va tadqiqot faoliyati - talabalarni ijodiy o'zini o'zi anglashini amalga oshirish asoslari" maxsus kursi dasturiga birinchi kurs talabalarini tayyorlashga ikkinchi kurs talabalarining kiritilishi darhol ro'y bermaydi. Dastlab bakalavrlarga o'qituvchi tomonidan tashkil yetiladigan bo'lajak ishlarga bag'ishlangan brifing o'tkaziladi. Buning uchun ma'ruzalar tashkil yetiladi, unda talabalarga Kvazi-professional faoliyatning maqsad va vazifalari bayon yetiladi, mumkin bo'lgan qiyinchiliklar, muammoli vaziyatlar va ularni hal qilish yo'llari, kichik talabalar bilan muloqot qilish yo'llari, tadqiqot faoliyati uchun ularning motivatsiyasi, shuningdek, yakuniy bosqichda taqdim yetilishi kerak bo'lgan ishlarning natijalari haqida hisobot shakllari o'rgatiladi. Ikkinchi kurs talabalarini

kvazi-professional faoliyatni amalga oshirish jarayonida «repetitorlar» unvonini oladilar. (Repetitor-ustoz, yordamchi, vasiy, tarbiyachi, talabaning shaxsiy ilmiy rahbari). Yevropa va Aqshda har kim o'z algoritmiga ko'ra o'rganadigan repetitorlik tizimi universitetlarda keng qo'llaniladi. Bu tizimdagi tarbiyachi o'quv jarayonida o'quvchiga hamroh bo'lgan o'qituvchi bo'lib, u o'zi uchun alohida o'quv dasturlarini ishlab chiqishda ishtirok yetadi. Tadqiqot ishimizda "repetitor" unvonidan to'liq ma'noda foydalanmaymiz, shuning uchun uni qo'shtimoq ichiga qo'yamiz. Bizning talqinimizga ko'ra, "repetitor" - bu ma'lum bir maxsus kurs dasturi bo'yicha o'qitilgan talaba (bizning holatimizda "Loyihalash va tadqiqot faoliyati - talabalarni ijodiy o'zini o'zi anglashini amalga oshirish asoslari" maxsus kursini o'qigan) va u kichik o'quvchilar guruhini boshqarishi, ularning faoliyatini tashkil qilishi, ishning har bir bosqichini kuzatishi, rahbarlik qilishi, yordam berishi, maslahat berishi mumkin. Biz bu unvonni talabalarga o'z-o'zini hurmat qilish va boshqaruvchilik qobiliyatini oshirish maqsadida berdik, bu ularga o'z ishining samaradorligi uchun mas'uliyatni his qilish imkoniyatini beradi. O'quvchilarning Kvazi-professional faoliyatini tashkil yetuvchi o'qituvchi ikki tomonlama mas'uliyatga yega. Unga o'quvchilar - «repetitorlar» faoliyatini kuzatish, to'g'rilash, yo'naltirish, kerak bo'lsa, ularga maslahat berish, shuningdek, kichik yoshdagi o'quvchilar ishining har bir bosqichini maxsus kurs dasturida kuzatib borishi zarur. Shu bilan birga, bu talabalarning faol o'zaro munosabatlari jarayoniga aralashmasdan amalga oshirilishi kerak.

"Repetitorlar" to'rt-besh kishidan iborat guruhlarda (repetitor guruhlar) ishlaydilar. Har bir bunday guruh ikki yoki to'rt talabadan iborat bo'lishi mumkin bo'lgan birinchi kurs talabalarining ikki yoki uch mini-guruhlarini loyihalash va tadqiqot ishlarini nazorat qiladi. Agar yakka tartibda (bitta talaba) bajarilgan loyihalar bo'lsa, repetitorlar «guruhi bir vaqtning o'zida bir nechta shunday ishlarni nazorat qilishi mumkin. O'qituvchining «tarbiyachi guruhlar» faoliyatini baholashi ular tomonidan nazorat qilinadigan mini-guruhlarining ishlashiga va ular tomonidan taqdim yetiladigan hisobotga bog'liq bo'ladi. «Repetitorlar» va birinchi kurs talabalarini bevosita tadqiqot loyihasi ustida ishlashni boshlaganlarida, o'qituvchi loyihaning har bir bosqichida «repetitorlar» faoliyatini aniq belgilaydi va ularni kichik o'quvchilarga insoniy munosabatda bo'lishga va ularning har birining shaxsiy xususiyatlari va imkoniyatlari inobatga olishga undaydi.

Bundan tashqari, ishda nafaqat "repetitorlar" va kichik kurs talabalarini o'rtasida balki "repetitorlar" ning o'zaro do'stona hamkorligini tashkil yetish va

muvofiqlashtirish ham muhim ahamiyatga yega. Faqat shundagina tadqiqot faoliyati ijodiy, samarali bo'ladi.

Talabalarining kvazi-professional faoliyatini tashkil yetish o'z-o'zidan tashkil yetiladigan jarayon emas. U talabalar tomonidan bosqichma-bosqich maqsadga muvofiq amalga oshirish uchun dastur ishlab chiqish lozim. Bizning tajribada bu jarayon bakalavr bosqichining ikkinchi yili to'rtinchi semestrda talabalar bilan ishlashni o'z ichiga oladi va 60 soat (2 kredit birliklari) uchun mo'ljallangan, shundan 8 soat-tashkiliy qismi (bo'lajak mutaxassis faoliyati uchun tayyorgarlikka qaratilgan ma'ruzalar), 14 soat- «Loyihalash va tadqiqot faoliyati - talabalarni ijodiy o'zini o'zi anglashini amalga oshirish asoslari» maxsus kursi amaliy mashg'ulotlari, 6 soat - test o'tkazish va maxsus kurs mavzulari bo'yicha bilim tekshirish (o'qituvchi bilan birga), 6 soat- o'quv jarayonida aks yettirish va ijodiy o'zlikni anglashni tashkil yetish bo'yicha seminar mashg'ulotlari, 2 soat-yakuniy ma'ruza (hisobot konferensiyasi). Mustaqil ta'lim 24 soatni tashkil yetadi. Maxsus kursning maqsadi-o'quvchilarning loyihalash va tadqiqot faoliyatini tashkil yetish jarayonida o'quvchilarning ijodiy o'z-o'zini anglashi, bu jarayonning xususiyatlari bilan tanishish va tushunishdir.

Dars maqsadlari:

- ta'lim jarayoni sharoitida bakalavrlarning pedagogik faoliyatini modellashtirish;
- Oliy ta'lim muassasalari talabalarining shaxsga yo'naltirilgan pedagogik hamkorlikka asoslangan loyiha va ilmiy-tadqiqot faoliyatining o'qituvchi-tashkilotchi rovida kvazi-professional faoliyatga qo'shilishi;
- «loyiha va ilmiy-tadqiqot faoliyati» maxsus kursining o'quv dasturi davomida olgan bilim va ko'nikmalarini oliy ta'lim muassasalari talabalarining ijodiy o'z-o'zini ro'yobga chiqarish aktualizatsiyasi uchun asos sifatida mustahkamlash va amalda qo'llash;
- bakalavrlar tomonidan kelgusidagi kasbiy faoliyatda ilmiy-tadqiqot bilimlari va ulardan amalda foydalanish ko'nikmalarini o'zlashtirganlik darajasini aniqlash;
- ilmiy-tadqiqot faoliyatida talabalarining ijodiy izlanish salohiyatini aktallashtirish;
- o'qituvchining pedagogik faoliyatining loyiha tadqiqotlari sohasidagi xususiyatlarini o'zlashtirishi hamda olingan bilim va ko'nikmalardan kelgusi kasbiy faoliyatda foydalanish imkoniyati;
- bo'lajak o'qituvchilar o'rtasida pedagogik faoliyatda o'quvchilarni

loyihalash va tadqiqotchilik faoliyatini tashkil yetishga bo'lgan qiziqishni shakllantirish.

Maxsus kurs talabaga o'quvchilarning ijodiy faoliyatini tashkil yetuvchi o'qituvchi roliga o'zini anglashga harakat qilish imkonini beradi. Albatta, bu juda shartli, chunki ikkinchi kurs talabalari hali o'quvchilar bilan faol muloqotga kirishish, maktab muhitida ishlash, o'quvchilar faoliyatini tashkil yetish uchun yetarli darajada tayyorgarlikka yega yemaslar, ammo kvazi-professional faoliyat o'quvchilarni pedagogik amaliyotga tayyorlashning zaruriy bosqichi bo'lib, o'z navbatida ularni kasbiy faoliyatga tayyorlaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Dautova, O.B. Professional'naya kompetentnost' pedagoga-vospitatelya. - Sankt-Peterburg : Izd-vo RGPU im. A. I. Gersena, 2005- S. 8-20.
2. Zemlyanskaya, Ye.N. Uchebnie proekti v ekonomicheskoy podgotovke shkol'nikov // Shkol'nie texnologii. - Rossiya , 2005. - № 4-B. 85-92.